

Revolutionary Identity in Social Studies Textbooks and Heavenly Messages of the First Secondary School

Fateme Esmaeili*

E-mail: fa.esm2677@gmail.com

Hosniyah Sadat Esmaeili**

E-mail: H.esmayili96@gmail.com

Seyyed Mohammad Esmaeili***

E-mail: esmaeili@quran.ac.ir

Received: 2023/03/10

Revised: 2023/09/29

Accepted: 2023/10/09

Doi: 10.22034/RJNSQ.2023.389316.1483

 20.1001.1.1735059.1402.24.95.6.4

Abstract:

Identity is an important asset that plays an important role in identifying and determining the direction of a society and its people, especially the young generation. The education system plays an important role in creating society's identity. The main issue of this research is the answer to this question: To what extent have the textbooks of social studies and heavenly messages of the first high school covered the components of national-revolutionary identity? The present research has analyzed social studies books and celestial messages of the first high school course in the academic year of 2021-2022 based on Shannon's entropy method using the content analysis method. The results of the research show that in the books of social studies and heavenly messages of the first high school, these topics have been discussed in order of priority: Mobilization, fight against isolation and eclecticism, commitment to the legal authority, fight against cultural invasion and soft war, belief in Imam Khomeini, clergy, knowledge of the constitution, knowledge of the events and history of the Islamic revolution, commitment to maintain the system of the Islamic Republic, support of the oppressed, negation of domination, sacrifice and martyrdom, which, based on the frequency, in total, 951 times to the components of sacrifice and martyrdom, 780 times the components of revolutionary identity, 210 times the components of Basij.

Keywords: Revolutionary Identity, Social Studies, Heavenly Messages, Textbooks, First High School.

* M.A. in Curriculum Planning, Islamic Azad University, Tehran branch, Tehran, Iran.

** Ph.D. Student of Curriculum Planning, Shahid Rajaei University, Tehran, Iran (Corresponding Author).

*** Assistant Professor, University of Quranic Sciences and Education, Qom, Iran.

هویت انقلابی در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی و پیام‌های آسمانی دوره اول متوسطه

نوع مقاله: پژوهشی

* فاطمه اسمعیلی

E-mail: fa.esm2677@gmail.com

** حسنیه سادات اسمعیلی

E-mail: H.esmayili96@gmail.com

*** سید محمد اسماعیلی

E-mail: esmaeili@quran.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۱۹ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۷/۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۷/۱۷

چکیده

هویت سرمایه‌ای است که نقش مهمی در شناسایی و تعیین مسیر حرکت یک جامعه و افراد آن، به‌ویژه نسل جوان ایفا می‌کند. نظام آموزش و پرورش نیز نقش مهمی در هویت‌سازی بخش عظیمی از جامعه دارد. مسئله اصلی این پژوهش پاسخ به این پرسش است که در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی و پیام‌های آسمانی دوره اول متوسطه، تا چه میزان به مؤلفه‌های هویت ملی - انقلابی پرداخته شده است؟ پژوهش حاضر با استفاده از روش تحلیل محتوا، کتاب‌های مطالعات اجتماعی و پیام‌های آسمانی دوره اول متوسطه در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ را براساس روش آنتروپی شانون مورد بررسی قرار داده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد در کتاب‌های مطالعات اجتماعی و پیام‌های آسمانی متوسطه اول، به‌ترتیب از کمترین تا بیشتر عناوین انقلابی به این موضوعات پرداخته شده است: «بسیج، مبارزه با تحجر و التقاط، التزام به ولایت‌فقیه، مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم، اعتقاد به امام خمینی، روحانیت، آگاهی به قانون اساسی، آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی، تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی، حمایت از مستضعفان، نفی سلطه، ایثار و شهادت» که براساس فراوانی در مجموع، ۹۵۱ مرتبه به مؤلفه‌های ایثار و شهادت، ۷۸۰ مرتبه به مؤلفه‌های هویت انقلابی و ۲۱۰ مرتبه به مؤلفه‌های بسیج پرداخته شده است.

کلیدواژه‌ها: هویت انقلابی، مطالعات اجتماعی، پیام‌های آسمانی، کتاب درسی، متوسطه اول.

* کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی، تهران، ایران.

** دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه شهید رجایی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

*** استادیار تفسیر و علوم قرآن دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، قم، ایران.

مقدمه و طرح مسئله

یکی از مهم‌ترین مسائل دوره نوجوانی و جوانی مسئله هویت‌یابی است. در این دوران فرد درصدد پاسخگویی به سؤال حساس و سرنوشت‌ساز «من کیستم» است. پرسشی که پاسخگویی به آن می‌تواند جایگاه فرد را در عرصه زندگی تعیین نماید و جهت‌گیری‌های فرد در طول زندگی، هم در عرصه فردی و هم اجتماعی را روشن سازد و با توجه به هویت شکل گرفته، به رفتار و افکار فرد رنگ و بوی ویژه‌ای ببخشد (محمودی، ۱۳۹۷: ۳۱).

در سخنان مقام معظم رهبری نیز در موارد متعددی، اهمیت مسئله هویت انقلابی بیان شده است: «ما بایستی کاری کنیم که دانش‌آموز ما دارای هویت ملی بشود؛ هدف از تربیت دانش‌آموز، از آمدن این دانش‌آموز به مدرسه، به دبستان یا دبیرستان، صرفاً این نباشد که بخواهد درس یاد بگیرد. خوب بله، درس هم باید یاد بگیرد، علم هم باید بیاموزد؛ اما مهم‌تر از علم‌آموزی یا لااقل در حد علم‌آموزی این است که او احساس هویت بکند... این حرف ما به این معنا نیست که ما درس را کنار بگذاریم؛ نه، درس که لازم است؛ ما که معتقدیم پرچم علم را باید هر روز بیشتر بلند کرد در کشور، منتها در کنارش پرچم هویت ملی، هویت افتخارآمیز، هویت انقلابی، هویت اسلامی هم باید بلند بشود» (بیانات در دیدار معلمان: ۱۴۰۱/۲/۲۱). ایشان تأکید دارند که دانش‌آموزان باید افتخارات ملی را بشناسند: «... احساس هویت بکند، یک انسان با هویت ساخته بشود در اینجا که هویت ملی و احساس اعتماد به نفس ملی پیدا بکند و کودک ما از عمق جان، با افتخارات کشور آشنا بشود؛ این چیزی است که امروز وجود ندارد. خیلی از افتخارات هست... شما بین بچه‌های مدارس نظرخواهی کنید، ببینید چند درصد کاظمی آشتیانی را با آن همه خدمات، با آن ارزش وجودی‌ای که این مرد و این جوان داشت - جوان هم بود - می‌شناسند و مثلاً فرض کنید رونالدو را چند درصد می‌شناسند!» (بیانات در دیدار معلمان: ۱۴۰۱/۲/۲۱).

آشنا کردن دانش‌آموزان با هویت واقعی و فراگیر جزء کارکردهای مهم آموزش و پرورش است تا دانش‌آموزان ارزش‌های ملی، تاریخی، دینی، اسلامی، مذهبی و انقلابی خود را بشناسند. یکی از ابزارهای مهم در آموزش و پرورش، به‌ویژه در نظام‌های آموزشی متمرکز، کتاب درسی است. در این نوع نظام‌ها کتاب همواره نقش اساسی را در اجرای برنامه درسی بر عهده دارد و در واقع، این نوع از نظام‌ها را می‌توان «کتاب‌محور» دانست؛ چراکه کتاب درسی اساس تمام فعالیت‌های آموزشی است و از

طریق محتوای کتاب درسی می‌توان مؤلفه‌ها و نمادهای هویت اسلامی و انقلابی را به دانش‌آموزان شناساند (شعاری نژاد، ۱۳۹۵: ۳۰۰).

در میان انواع هویت اجتماعی، توجه به هویت انقلابی حساسیت‌های ویژه‌ای دارد. در چند دهه اخیر، استکبار جهانی با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم، در تضعیف هویت انقلابی نوجوانان و جوانان تلاش کرده است؛ از این رو، توجه جدی به پرورش هویت انقلابی از وظایف ضروری آموزش و پرورش است.

پیشینه پژوهش

تاکنون درخصوص این موضوع پژوهش‌هایی انجام شده است. برای مثال، فولادیان و همکارانش (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «بررسی تحولات هویت جوانان ایران» معتقدند که جامعه ما امروز در وضعیتی قرار دارد که می‌توان آن را وضعیت گذرا نامید و در این شرایط، با برخی از اختلالات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی مواجه است؛ لذا ضروری می‌رسد که علاوه بر روشن ساختن شاخص‌های هویت اجتماعی، سیر زمانی تحولات این مقوله مهم مورد بررسی دقیق و موشکافانه قرار گیرد. محمودی (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «بررسی جایگاه هویت دینی و انقلابی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» به این نتیجه دست یافته است که در سند تحول بنیادین، توجه متوازی به مؤلفه‌های هویت دینی و انقلابی نشده است و نارسایی‌ها در توجه به مؤلفه‌های هویت دینی و انقلابی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش می‌تواند بخش‌های مختلف آموزش و پرورش را تحت تأثیر قرار دهد و پیامدهای نامطلوبی در سیاست‌های کلان آموزش و پرورش، اهداف دوره‌های تحصیلی، برنامه‌های درسی و تدوین کتاب‌های درسی ایجاد نماید. محمودی و ایمانی‌فر (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «تبیین نیازهای معرفتی دانش‌جویان در حوزه هویت دینی و انقلابی از منظر مدرسین دانشگاه‌های شهر شیراز» به این نتیجه دست یافته‌اند که برنامه‌ریزان فرهنگی دانشگاه‌ها باید توجه ویژه‌ای به این مؤلفه‌ها داشته باشند. میرشاه جعفری و حشمتی‌فر (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های پیام آسمانی دوره اول متوسطه براساس مؤلفه‌های هویت دینی» به این نتیجه دست یافته‌اند که عوامل بسیاری در شکل‌گیری هویت دینی نوجوانان مؤثر است. آموزش و پرورش و به تبع آن کتاب پیام‌های آسمانی، به‌عنوان عامل اثرگذار در انتخاب مناسب و هدایت صحیح دانش‌آموزان در این مسیر نقشی پررنگ دارند. محمودی (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای

کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و متوسطه اول از نظر توجه به مؤلفه‌های هویت انقلابی» به این نتیجه دست یافته است که به یکسری از مؤلفه‌های هویت انقلابی توجه کافی نشده و پیشنهاد کرده است که برنامه درسی پایه اول تا نهم برمبنای توجه به مؤلفه‌های هویت انقلابی بازنگری شود. پروانه (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های هویت اسلامی و انقلابی در کتاب‌های درسی تاریخ دوره تحصیلی متوسطه از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۸» به این نتیجه دست یافته است که کتاب‌های درسی تاریخ دوره متوسطه در بعد از انقلاب اسلامی تاکنون، سهم مهمی در انتقال مفاهیم و مؤلفه‌های هویت اسلامی و انقلابی به دانش‌آموزان این مرزوبوم داشته است. الرشیدی (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان «مدارس اسلامی آخر هفته در اروپا» به این نتیجه رسیده است که تلاش‌های مساجد و مراکز اسلامی در حفظ هویت موجود برای دانش‌آموزان مسلمان بسیار حائز اهمیت است، ولی به دلیل چالش‌های متعددی که این مدارس با آن مواجه هستند، ناکافی است. وندرنول و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان «سطح اجتماعی دین‌داری و بیان هویت مذهبی در اروپا» به این نتیجه رسیده‌اند که تمایز بین کشورهای اروپایی هنگام بررسی ویژگی‌های فرهنگی در سطح اجتماعی و تجزیه و تحلیل نگرش‌های فردی مرتبط با بیان هویت و پذیرش آن‌ها معنادار است.

با توجه به آنچه بیان شد، در زمینه توجه کتاب‌های مطالعات اجتماعی و هدیه‌های آسمانی دوره اول متوسطه به مؤلفه‌های هویت انقلابی، پژوهشی انجام نشده است. بر این اساس، پژوهش حاضر می‌تواند در زمینه رفع خلأهای پژوهشی، فرهنگی و تربیتی در این زمینه مؤثر باشد. سؤال اصلی پژوهش این است که در محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی و پیام‌های آسمانی دوره اول متوسطه، تا چه میزان به مؤلفه‌های هویت انقلابی پرداخته شده است؟ نتایج این تحقیق می‌تواند برای مسئولان فرهنگی و کسانی که در تدوین کتب درسی سازمان آموزش و پرورش فعالیت دارند، راهگشا باشد.

هدف پژوهش

هدف این پژوهش، بررسی میزان توجه محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی و پیام‌های آسمانی دوره اول متوسطه در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ از منظر توجه به مؤلفه‌های هویت انقلابی است که نقاط قوت و ضعف موجود در محتوای این دو کتاب در خصوص پرداختن به هویت انقلابی روشن گردد؛ بنابراین، نتایج این تحقیق برای تکمیل کاستی‌های این کتاب‌ها مفید خواهد بود.

روش پژوهش

روش پژوهش در این تحقیق از نوع تحلیل محتوا است. جامعه آماری این پژوهش کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی و پیام‌های آسمانی دوره اول متوسطه شامل شش جلد کتاب درسی در شش عنوان مطالعات اجتماعی پایه‌های هفتم تا نهم و پیام‌های آسمانی پایه‌های هفتم تا نهم است که توسط دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری در سال ۱۴۰۰ تألیف و چاپ شدند.

برای افزایش دقت بررسی، حجم نمونه آماری منطبق بر جامعه آماری است. روش نمونه‌گیری هدفمند و در جهت سؤال‌های پژوهش است و کتاب‌های مطالعات اجتماعی و پیام‌های آسمانی از این جهت مورد توجه قرار گرفتند که توقع طرح مسائل روز در آن‌ها وجود دارد. همچنین، از میان دوره‌های مختلف تحصیلی، دوره اول متوسطه انتخاب شد؛ زیرا دانش‌آموزان در این دوره نسبت به دوره‌ی کودکی رشد کامل‌تری یافته‌اند و مفاهیم هویت انقلابی و مؤلفه‌های آن را بهتر درک می‌کنند؛ بر این اساس، مؤلفه‌های هویت انقلابی در کتاب‌های مطالعات اجتماعی و پیام‌های آسمانی دوره اول متوسطه مورد بررسی قرار گرفته است.

برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش از دو روش آمار توصیفی و روش آنتروپی شانون استفاده گردید. برای بیان مؤلفه‌های هویت انقلابی که ملاک محاسبه در دروس مطالعات اجتماعی و پیام‌های آسمانی دوره اول متوسطه قرار گرفته است، جدولی طراحی شده و همه مؤلفه‌ها در آن ذکر شده است.

مفهوم هویت

برای هویت معانی مختلفی بیان کرده‌اند. در یک تعریف، هویت به سه معنا آمده است: ۱. آنچه شخص با آن شناخته می‌شود مانند نام، نام خانوادگی و دیگر ویژگی‌های مندرج در شناسنامه؛ ۲. مجموعه ویژگی‌های شخصیتی، فرهنگی که فرد را از دیگران متمایز می‌کند؛ ۳. واقعیت وجودی هر چیز، چگونگی، ماهیت (انوری، ۱۳۸۱: ۴۶۰). برخی هم گفته‌اند هویت عبارت است از مجموعه خصوصیات و مشخصات اساسی اجتماعی، فرهنگی، روانی، زیستی و تاریخی همسان که به رسایی و روایی، بر ماهیت و ذات گروه به معنای یگانگی یا همانندی اعضای آن با یکدیگر دلالت کند و آنان را در یک ظرف زمانی و مکانی معین، به‌طور مشخص و قابل قبول و آگاهانه از سایر گروه‌ها و افراد متعلق به آن‌ها متمایز سازد (الطایی، ۱۳۷۸: ۱۳۹). همچنین، گفته شده

هویت یعنی حقیقت و ماهیت چیزی یا هویت پاسخ به سؤال چه کسی بودن و چگونه بودن است. در تعریف فلسفی، هویت همان حقیقت جزئی است؛ «الحقیقه تسمی هویه» یعنی هرگاه ماهیت با تشخیص لحاظ و اعتبار شود هویت گویند و بر این اساس، می‌توان گفت تشخیص ماهیت در خارج است (کرجی، ۱۳۷۵: ۲۶۵).

برخی نیز گفته‌اند «هویت به معنای چیستی و کیستی است و نیاز طبیعی انسان به شناخته شدن در پیوند با چیزی یا جایی پدید می‌آید» (مجتهدزاده، ۱۳۹۶: ۹). نخستین بارقه‌های تمایز فردی با افزایش سن و خودآگاهی در کودکان شکل می‌گیرد و من درون را می‌سازد. در مراحل بعدی رشد که ادراک فرد گسترش بیشتری می‌یابد، به تدریج دارای شخصیت متمایزتری می‌گردد. سرانجام در دوران نوجوانی و بزرگسالی، فرد خود را دارای شخصیتی کاملاً مستقل و متمایز از دیگران احساس می‌کند که برخی این احساس تمایز درونی را شخصیت و برخی دیگر هویت می‌نامند. هویت مفهومی چندلایه متغیر دارد که با توجه به شرایط و موقعیت‌های اجتماعی شکل می‌گیرد و در جریان جامعه‌پذیری، بر فرایند هویت‌یابی تأثیر بسزا می‌گذارد؛ بنابراین، هویت انسان به محض ورود به جامعه، از همان دوران نوزادی کم‌کم شکل می‌گیرد؛ در حالی که جست‌وجوی یک هویت مستقل در دوره نوجوانی شکل می‌گیرد (کوشا، ۱۳۸۷: ۷۸).

اهمیت مسئله هویت در دوران معاصر که با مقتضیات فرهنگی، سیاسی و اجتماعی ویژه‌ای روبه‌روست به اندازه‌ای است که این مسئله به یکی از دل‌مشغولی‌ها و دغدغه‌های اساسی بسیاری از دولتمردان، سیاست‌گذاران، دانشمندان و پژوهشگران رشته‌های گوناگون بدل شده است. هویت سرمایه مهمی است که نقش مهمی در شناسایی و تعیین مسیر حرکت یک جامعه و افراد آن، به‌ویژه نسل جوان ایفا می‌کند و سبب احساس ارزشمندی در افراد می‌شود (کوت و لوین، ۲۰۱۸: ۲).

توجه به مبحث هویت در عصر حاضر ارتباطات جهانی و فرایند شتابان تغییرات حاصل از انقلاب اطلاعاتی و ارتباطی و رویایی مداوم فرهنگی بیش‌ازپیش احساس می‌گردد (سفیری و غفوری، ۱۳۸۸: ۴). با توجه به شکل‌گیری شخصیت نوجوانان و جوانان در این سنین، آن‌ها در دوره‌ای به سر می‌برند که احساس تعلق عاطفی به جامعه خود می‌یابند و در این سنین، شخصیت آن‌ها شکل گرفته و در روند جامعه‌پذیری و فرهنگ‌پذیری، ارزش‌ها و هنجارهای جامعه خود را درونی می‌کنند و براساس آن‌ها رفتار و اندیشه‌های خود را شکل می‌دهند (فولادیان و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۵۰).

انواع هویت

هویت هر فرد مجموعه‌ای شکل‌یافته از انواع هویت‌هاست. هویت در معنای کلی خود شامل هویت فردی و اجتماعی است. هویت فردی ویژگی‌های هر فرد است که موجب تمایز فرد از دیگر افراد می‌شود. هویت فردی اشخاص درحقیقت روایت مشخص و پیوسته زندگی نامه آن‌هاست؛ از نامی که از بدو تولد بر فرد می‌گذارند تا شناسنامه خانوادگی و روابط خویشاوندی. هویت فردی که گاه به‌صورت نقشی و شخصی مطرح می‌شود درمجموع، به نوعی آگاهی اطلاق می‌گردد که فرد در جریان اجتماعی شدن و تعامل با دیگران کسب می‌کند. این نوع هویت معرف استقلال شخصی و نقشی فرد است و معمولاً در پاسخ به این پرسش‌ها که «من کیستم و چیستم» و «افراد دیگر کیستند و چیستند» مطرح می‌شود (عبداللهی، ۱۳۸۹: ۲۰).

هویت اجتماعی که با عضویت در گروه‌های مختلف اجتماعی شکل می‌گیرد، در مقابل هویت فردی قرار می‌گیرد. زمانی که فردی در گروه‌های اجتماعی عضو می‌شود، با به‌کارگیری ضمیر ما، خود را از دیگران متمایز می‌کند. در هویت اجتماعی، فرد به گروه تعلق دارد و نسبت به اعضای آن احساس تعلق، تعهد و تکلیف می‌کند. هویت‌های خانوادگی، سازمانی، ملی، دینی، انقلابی و... هویت اجتماعی هستند که عضویت فرد در گروه را نشان می‌دهد (صادق‌زاده و منادی، ۱۳۸۷: ۱۲۸). بنابر آنچه بیان شد، هویت انقلابی که در عنوان این پژوهش وجود دارد زیرمجموعه هویت اجتماعی است.

با توجه به اینکه ثمره هویت، چه در سطح فرد و چه در سطح اجتماع، به شکل فرهنگ خود را نشان می‌دهد، هرگونه انتظار برای داشتن میوه‌های مطلوب در گروه داشتن هویتی پیشرو و تعالی‌بخش است؛ از این رو، کارکرد اجتماعی هویت را می‌توان در نوع فرهنگی یافت که از آن زاده می‌شود و سمت‌وسوی حرکت اجتماع در ابعاد گوناگون را تعیین می‌کند؛ درواقع، هویت به‌منزله تکیه‌گاهی است که جوامع در گذر تاریخی خود به‌سوی آینده به آن تکیه می‌کنند و می‌تواند قدرت زیادی در بسیج توان‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و نظامی برای تحقق و صیانت از موجودیت یک ملت و جامعه پدید آورد (محمودی و ایمانی‌فر، ۱۳۹۸: ۱۶۱).

عوامل بسیاری چون خانواده، نظام آموزشی، حکومت و رسانه‌های جمعی بر هویت‌یابی نوجوانان تأثیر دارند (بیگدلی، ۱۳۸۹: ۱۱). پس از پیروزی انقلاب اسلامی، ضرورت تحول همه‌جانبه و عمیق در نهاد آموزش و پرورش بیش‌ازپیش احساس شده است؛ زیرا انقلاب اسلامی، فرهنگی است و تغییر و تحول در باورها و رفتارها را باید از کودکی و

جوانی آغاز کرد. به همین دلیل، از آغازین روزهای پیروزی انقلاب، اجرای تحولات بنیادین در دستور کار مسئولان ارشد نظام و آموزش و پرورش قرار گرفت و طرح‌ها و برنامه‌های تحولی فراوانی تدوین و اجرا شد (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۸۹). با پیروزی انقلاب اسلامی و تأسیس جمهوری اسلامی، هویت انقلابی در یک گفتمان مشترک با نیروهای اجتماعی و دولت انقلابی، مبتنی بر تفکر درست و منطق صحیح شکل گرفت و سازه‌های آن بر پایه اسلام شیعی که مهم‌ترین منبع ایجاد همبستگی مردم ایران بود، استوار شد. همچنین، پیروزی انقلاب در ایران که ایدئولوژی و آرمان دینی و مذهبی داشت، منجر به تغییرات گسترده‌ای در نظام آموزشی کشور گردید. بدین ترتیب، دانشگاه‌ها و سایر نهادهای آموزشی جایگاه ویژه‌ای یافتند و رهبران انقلاب با وام‌گیری از راه‌حل‌های اسلامی، بر دگرگونی ساختارهای فرهنگی تأکید ورزیدند. یکی از جنبه‌های ضروری تحولات فرهنگی پس از انقلاب، معطوف به تغییر ساختارهای آموزشی به‌ویژه دانشگاه بود (زهیری، ۱۳۸۹: ۱۸۶).

از جمله شاخص‌ها و مؤلفه‌های مهم هویت انقلابی می‌توان به ایثار و شهادت، نفی سلطه، مبارزه با تحجر و التقاط، التزام به ولایت فقیه، اعتقاد به امام خمینی، روحانیت، بسیج، حمایت از مستضعفان، تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی، مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم، آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی و آگاهی به قانون اساسی اشاره کرد. در جریان انقلاب اسلامی ایران، امام (ره) با محور قرار دادن اسلام و هویت اسلامی به‌عنوان عامل برتر سیاسی، باعث شکل‌گیری وحدت در کل جامعه اسلامی گردید (محمودی، ۱۳۹۷: ۳۰). بی‌تردید، انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (ره) و دفاع مقدس نقش بسزایی در شکل‌گیری و ایجاد هویت انقلابی داشته‌اند. ایثار و فداکاری و شهادت‌طلبی در متن رفتار جامعه انقلابی قرار داشته و به تعبیر امام خمینی، خون شهیدان موجب بیمه شدن انقلاب و اسلام شده بود. جنگ تحمیلی توانست سازه‌های هویتی و ارزشی جدیدی را وارد ذهنیت مردم ایران کند که هر یک توانستند تأثیر بسزایی در پیشبرد دفاع مقدس داشته باشند. دفاع مقدس از ویژگی‌های بی‌مانندی برخوردار بود که بخش عمده‌ای از آن مربوط به فضای سیاسی و مذهبی کشور در پرتو انقلاب اسلامی و رهبری امام خمینی (ره) بود (درزی کلایی و آقاحسینی، ۱۳۹۱: ۶).

مدل مفهومی تحقیق

نمادهای هریک از مؤلفه‌ها در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱. نمادهای مؤلفه‌های هویت انقلابی

نمادها	مؤلفه‌های هویت انقلابی
ایثار، شهادت، شهیدان، شهدای اسلام، جنگ تحمیلی، دفاع مقدس	ایثار و شهادت
نفی نفوذ کفار، نفی تسلط بیگانگان، نفی تسلط کفار، نفی برتری کفار	نفی سلطه
متحجرین، مقدس‌مآبان/ تکفیری‌ها، اسلام امریکایی، شیعه انگلیسی، وهابیت، فرقه ولایتی‌ها، انجمن حجّتیّه، منافقین، بهابیت	مبارزه با تحجر و التقاط
ولایت فقیه، ولی فقیه، نماینده امام زمان	التزام به ولایت فقیه
رهبر کبیر، بنیان‌گذار انقلاب، روح‌الله خمینی، معمار انقلاب	اعتقاد به امام خمینی
علما و روحانیون، مراجع / علمای اسلام، علمای مذهبی	روحانیت
بسیج مردمی، بسیج مستضعفان، بسیج انقلابی	بسیج
مستضعفان عالم، مظلومان، ملت‌های فلسطین، لبنان و یمن	حمایت از مستضعفان
جمهوری اسلامی ایران، نظام ولایتی	تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی
تهاجم فرهنگی، جنگ نرم، شبیخون فرهنگی	مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم
انقلاب، انقلابی، انقلابیون	آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی
قانون اساسی	آگاهی به قانون اساسی

روش تحلیل داده‌ها

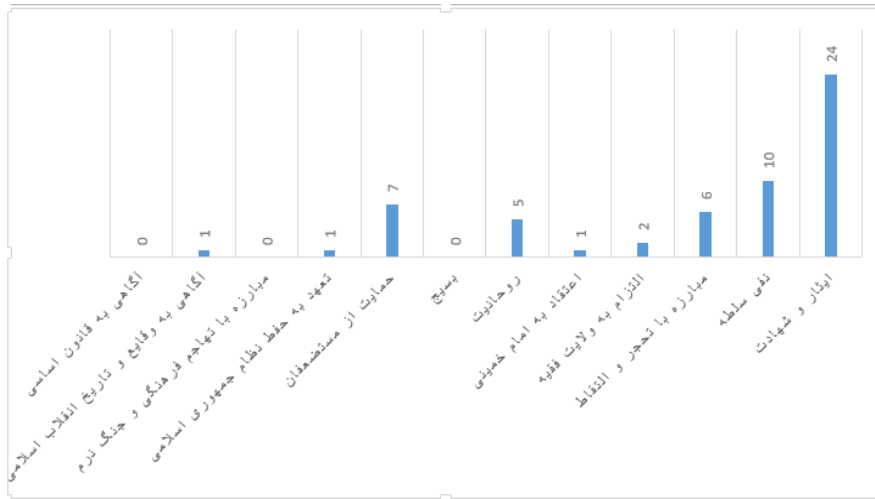
برای تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش از دو روش آمار توصیفی و روش آنتروپی شانون استفاده شده است؛ از این‌رو، از آمار توصیفی شامل فراوانی، درصد، جداول، نمودارها و میانگین برای تنظیم و خلاصه نمودن داده‌ها و برای آزمون سؤالات تحقیق از آنتروپی شانون استفاده شده است. میزان توجه به مؤلفه‌های هویت انقلابی در کتاب‌های مطالعات اجتماعی و پیام‌های آسمانی پایه هفتم دوره اول متوسطه در جدول زیر آمده است.

جدول ۲. مقایسه میزان توجه به مؤلفه‌های هویت انقلابی در کتاب مطالعات اجتماعی و پیام‌های آسمانی پایه هفتم

مؤلفه کتاب	ایثار و شهادت	نقی سلطه	مبارزه با تحجر و التقاط	التزام به ولایت فقیه	اعتقاد به امام خمینی	روحانیت	بسیج	حمایت از مستضعفان	جمهوری اسلامی	تعهد به حفظ نظام	فرهنگی و جنگ نرم	مبارزه با تهاجم	تاریخ انقلاب اسلامی	آگاهی به وقایع و	آگاهی به قانون اساسی	مؤلفه کتاب	
																فراوانی مشاهده شده	موردانتظار
فراوانی مشاهده شده	۱۱	۱۵	۵	۰	۱	۲	۷	۵	۳۹	۱	۱	۱۱	۱۸			مطالعات اجتماعی هفتم	
فراوانی موردانتظار	۱۷/۷	۸/۶	۱۲/۲	۱/۹	۱۵/۶	۹	۱/۲	۴/۶	۱۶/۴	۱/۶	۱۲/۸	۱۳/۴				پیام‌های آسمانی هفتم	
فراوانی مشاهده شده	۲۴	۱۰	۶	۲	۱	۵	۰	۷	۱	۰	۰	۱	۰			مطالعات اجتماعی هفتم	
فراوانی موردانتظار	۸/۸	۴/۲	۶/۱	۱	۷/۷	۴/۵	۰/۶	۲/۳	۸/۱	۰/۸	۶/۴	۶/۷				پیام‌های آسمانی هفتم	

داده‌های این جدول نشان می‌دهد در کتاب مطالعات اجتماعی پایه هفتم، میزان توجه به مؤلفه‌های ایثار و شهادت، مبارزه با تحجر و التقاط، التزام به ولایت فقیه، تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی، مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم، آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی کمتر و میزان توجه به مؤلفه‌های نفی سلطه، حمایت از مستضعفان، تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی و آگاهی به قانون اساسی بیشتر است و در کتاب پیام‌های آسمانی پایه هفتم، میزان توجه به مؤلفه‌های مبارزه با تحجر و التقاط، اعتقاد به امام خمینی، بسیج، تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی، مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم، آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی و آگاهی به قانون اساسی کمتر از میزان موردانتظار و میزان توجه به مؤلفه‌های ایثار و شهادت، نفی سلطه، التزام به ولایت فقیه، روحانیت و حمایت از مستضعفان بیشتر از میزان موردانتظار است.

نمودار ۱. وضعیت توجه به مؤلفه‌های هویت انقلابی در کتاب پیام‌های آسمانی پایه هفتم

در نمودار بالا مشاهده می‌شود که از میان مؤلفه‌های هویت انقلابی، ایثار و شهادت، نفی سلطه، حمایت از مستضعفان، مبارزه با تحجر و التقاط و روحانیت بیشتر از التزام به ولایت فقیه، تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی، آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی، اعتقاد به امام خمینی، بسیج، آگاهی به قانون اساسی، مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم مورد توجه قرار گرفته است.

جدول ۳. مقایسه میزان توجه به مؤلفه‌های هویت انقلابی در کتاب مطالعات اجتماعی و پیام‌های

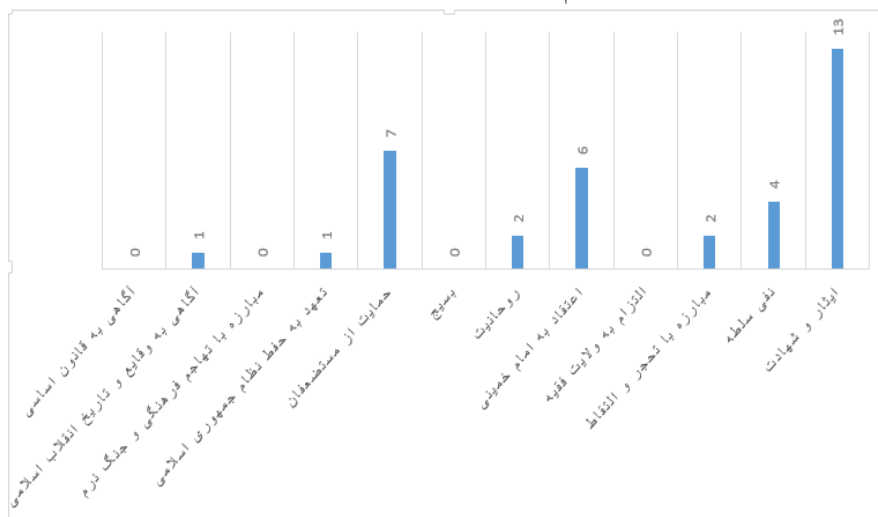
آسمانی پایه هشتم

مؤلفه کتاب	مطالعات اجتماعی هشتم	
	فراوانی مشاهده شده	فراوانی موردانتظار
ایثار و شهادت	۱۲	۱۵/۷
نفی سلطه	۱۱	۷/۶
مبارزه با تحجر و التقاط	۱۵	۱۰/۹
التزام به ولایت فقیه	۰	۱/۷
اعتقاد به امام خمینی	۸	۱۳/۹
روحانیت	۲	۸
بسیج	۰	۱
حمایت از مستضعفان	۰	۴/۱
جمهوری اسلامی	۲۴	۱۴/۵
تعهد به حفظ نظام	۰	۱/۴
فرهنگی و جنگ نرم	۰	۱/۴
مبارزه با تهاجم فرهنگی	۰	۱/۴
تاریخ انقلاب اسلامی	۴	۱۱/۴
آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی	۴	۱۱/۴
آگاهی به قانون اساسی	۲۷	۱۱/۹

پیام‌های آسمانی هشتم		فرآوانی مشاهده شده	۱۳	۴	۲	۰	۶	۲	۰	۷	۱	۰	۱	۰
فرآوانی مورد انتظار <td>۵/۵</td> <td>۲/۷</td> <td>۳/۸</td> <td>۰/۶</td> <td>۴/۹</td> <td>۲/۸</td> <td>۰/۴</td> <td>۱/۴</td> <td>۵/۱</td> <td>۰/۵</td> <td>۴</td> <td>۴/۲</td> <td></td>		۵/۵	۲/۷	۳/۸	۰/۶	۴/۹	۲/۸	۰/۴	۱/۴	۵/۱	۰/۵	۴	۴/۲	

داده‌های جدول نشان می‌دهد در کتاب مطالعات اجتماعی پایه هشتم، میزان توجه به مؤلفه‌های ایثار و شهادت، التزام به ولایت فقیه، اعتقاد به امام خمینی، روحانیت، بسیج، حمایت از مستضعفان، تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی، مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم، آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی و آگاهی به قانون اساسی کمتر از میزان مورد انتظار است و میزان توجه به مؤلفه‌های نفی سلطه، التزام به ولایت فقیه، مبارزه با تحجر و التقاط و تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی بیشتر از میزان مورد انتظار است و در کتاب پیام‌های آسمانی پایه هشتم، میزان توجه به مؤلفه‌های مبارزه با تحجر و التقاط، التزام به ولایت فقیه، روحانیت، بسیج، تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی، مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم، آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی و آگاهی به قانون اساسی کمتر و میزان توجه به مؤلفه‌های ایثار و شهادت، نفی سلطه، اعتقاد به امام خمینی و حمایت از مستضعفان بیشتر است.

نمودار ۲. وضعیت توجه به مؤلفه‌های هویت انقلابی در کتاب پیام‌های آسمانی پایه هشتم

در نمودار ۲ مشاهده می‌شود که از میان مؤلفه‌های هویت انقلابی، ایثار و شهادت، حمایت از مستضعفان، اعتقاد به امام خمینی و نفی سلطه بیشتر از مبارزه با تحجر و التقاط، روحانیت، تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی، آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی، التزام به ولایت فقیه، بسیج، مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم و آگاهی به قانون اساسی مورد توجه قرار گرفته است.

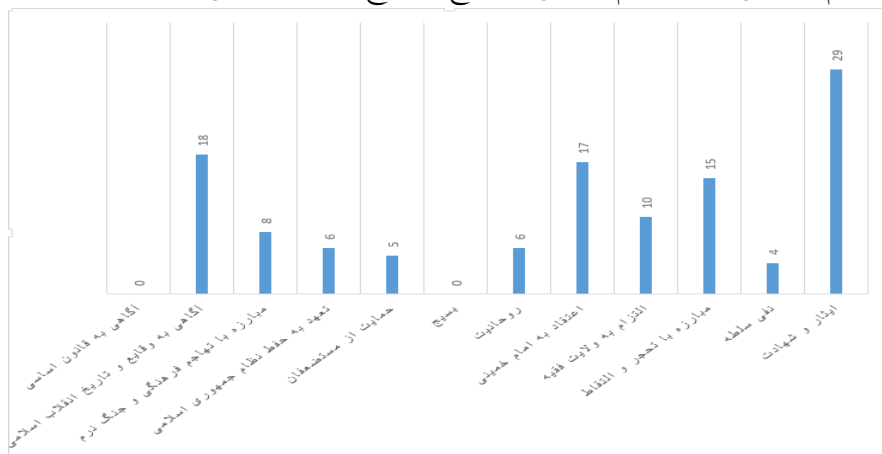
جدول ۴. مقایسه میزان توجه به مؤلفه‌های هویت انقلابی در کتاب مطالعات اجتماعی و پیام‌های آسمانی پایه نهم

مؤلفه کتاب	ایثار و شهادت	نفی سلطه	مبارزه با تحجر و التقاط	التزام به ولایت فقیه	اعتقاد به امام خمینی	روحانیت	بسیج	حمایت از مستضعفان	جمهوری اسلامی	تعهد به حفظ نظام	فرهنگی و جنگ نرم	مبارزه با تهاجم	تاریخ انقلاب اسلامی	آگاهی به وقایع و	آگاهی به قانون اساسی	مطالعات اجتماعی نهم	
																مطالعات اجتماعی نهم	پیام‌های آسمانی نهم
فراوانی مشاهده شده	۳۱	۱۴	۴۰	۱	۷۳	۴۴	۱	۷	۴۱	۲	۵۲	۴۶					
فراوانی مورد انتظار	۵۴/۲	۲۶/۲	۳۷/۵	۵/۹	۴۷/۸	۲۷/۵	۳/۶	۱۴	۵۰/۱	۵	۳۹/۳	۴۱/۱					
فراوانی مشاهده شده	۲۹	۴	۱۵	۱۰	۱۷	۶	۰	۵	۶	۸	۱۸	۰					
فراوانی مورد انتظار	۱۸/۲	۸/۸	۱۲/۶	۲	۱۶	۹/۲	۱/۲	۴/۷	۱۶/۸	۱/۷	۱۳/۲	۱۳/۸					

داده‌های جدول بالا نشان می‌دهد که در کتاب مطالعات اجتماعی پایه نهم، میزان توجه به مؤلفه‌های ایثار و شهادت، نفی سلطه، التزام به ولایت فقیه، بسیج، حمایت از مستضعفان، تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی و مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم کمتر و میزان توجه به مؤلفه‌های مبارزه با تحجر و التقاط، اعتقاد به امام خمینی، روحانیت، آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی و آگاهی به قانون اساسی بیشتر است و در کتاب پیام‌های آسمانی پایه نهم، میزان توجه به مؤلفه‌های نفی سلطه، روحانیت، بسیج، تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی، مبارزه با تهاجم فرهنگی و

جنگ نرم و آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی کمتر و توجه به مؤلفه‌های مبارزه با تحجر و التقاط، التزام به ولایت فقیه، اعتقاد به امام خمینی، حمایت از مستضعفان، مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم، آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی بیشتر است.

نمودار ۳. وضعیت توجه به مؤلفه‌های هویت انقلابی در کتاب پیام‌های آسمانی پایه نهم

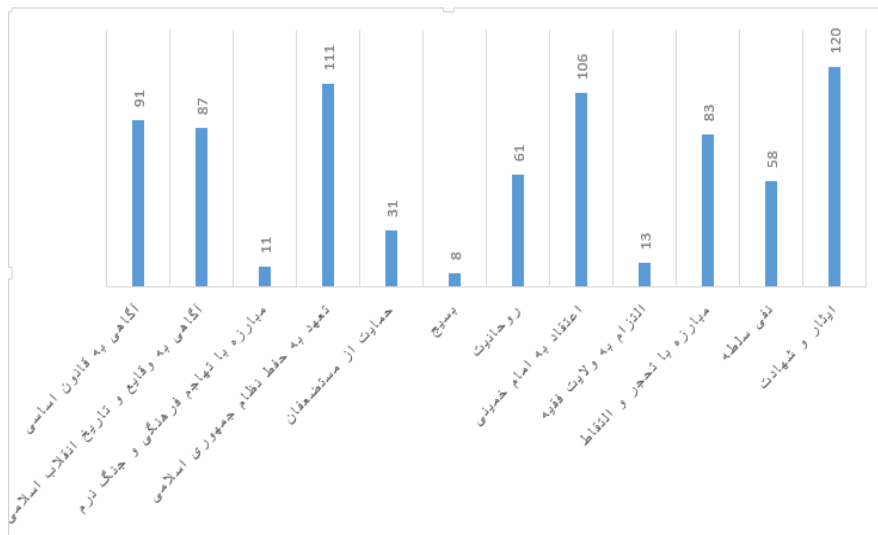
در نمودار بالا، مشاهده می‌شود که از میان مؤلفه‌های هویت انقلابی، ایثار و شهادت، آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی، اعتقاد به امام خمینی، مبارزه با تحجر و التقاط و التزام به ولایت فقیه بیشتر از مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم، تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی، روحانیت، حمایت از مستضعفان، نفی سلطه، بسیج، آگاهی به قانون اساسی مورد توجه قرار گرفته است.

جدول ۵. توزیع فراوانی توجه به مؤلفه‌های هویت انقلابی در کتاب‌های مطالعات اجتماعی و پیام‌های آسمانی متوسطه اول

کتاب درسی	مؤلفه‌ها	ایثار و شهادت	نفی سلطه	مبارزه با تحجر و التقاط	ولایت فقیه	التزام به ولایت فقیه	اعتقاد به امام خمینی	روحانیت	بسیج	مستضعفان	حمایت از مستضعفان	جمهوری اسلامی	تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی	مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم	تاریخ انقلاب اسلامی	آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی	آگاهی به قانون اساسی
مطالعات اجتماعی هفتم	۱۱	۱۵	۵	۰	۰	۱	۲	۷	۵	۲۹	۱	۱۱	۱۸				
مطالعات اجتماعی هشتم	۱۲	۱۱	۱۵	۰	۰	۲	۸	۰	۰	۲۳	۰	۴	۲۷				

۴۶	۵۲	۲	۴۱	۷	۱	۴۴	۷۳	۱	۴۰	۱۴	۳۱	مطالعات اجتماعی نهم
۰	۱	۰	۱	۷	۰	۵	۱	۲	۶	۱۰	۲۴	پیام آسمانی هفتم
۰	۱	۰	۱	۷	۰	۲	۶	۰	۲	۴	۱۳	پیام آسمانی هشتم
۰	۱۸	۸	۶	۵	۰	۶	۱۷	۱۰	۱۵	۴	۲۹	پیام آسمانی نهم
۹۱	۸۷	۱۱	۱۱۱	۳۱	۸	۶۱	۱۰۶	۱۳	۸۳	۵۸	۱۲۰	جمع

براساس جدول بالا، می‌توان اظهار نمود که بیشترین توجه در دروس مطالعات اجتماعی و پیام‌های آسمانی به مؤلفه ایشار و شهادت است که در کتاب مطالعات اجتماعی پایه نهم دارای بیشترین فراوانی و در کتاب مطالعات اجتماعی پایه هفتم دارای کمترین فراوانی است. همچنین، کمترین میزان توجه مربوط به مؤلفه‌ی بسیج است که در کتاب مطالعات اجتماعی پایه هفتم دارای بیشترین فراوانی و در سایر کتاب‌ها دارای کمترین فراوانی است.

نمودار ۴. توزیع فراوانی توجه به مؤلفه‌های هویت انقلابی در کتاب‌های مطالعات اجتماعی و پیام‌های آسمانی متوسطه اول

در مجموع ۵۲ فصل از کتاب‌های مطالعات اجتماعی و پیام‌های آسمانی دوره متوسطه اول، مؤلفه‌ی ایثار و شهادت ۱۲۰ بار، نفی سلطه ۵۸ بار، مبارزه با تحجر و التقاط ۸۳، التزام به ولایت فقیه ۱۳، اعتقاد به امام خمینی ۱۰۶، روحانیت ۶۱، بسیج ۸، حمایت از مستضعفان ۳۱، تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی ۱۱۱، مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم ۱۱، آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی ۸۷ و آگاهی به قانون اساسی ۹۱ بار در کتاب‌های درسی مشاهده شده که در نمودار ۴ به آن اشاره گردید.

جمع بندی نتیجه گیری

یافته‌های این پژوهش نشان داد که در کتاب مطالعات اجتماعی پایه هفتم، میزان توجه به مؤلفه‌های ایثار و شهادت، مبارزه با تحجر و التقاط، التزام به ولایت فقیه، تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی، مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم و آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی کمتر و میزان توجه به مؤلفه‌های نفی سلطه، حمایت از مستضعفان، تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی و آگاهی به قانون اساسی است و در کتاب پیام‌های آسمانی پایه هفتم، میزان توجه به مؤلفه‌های مبارزه با تحجر و التقاط، اعتقاد به امام خمینی، بسیج، تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی، مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم، آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی و آگاهی به قانون اساسی کمتر و میزان توجه به مؤلفه‌های ایثار و شهادت، نفی سلطه، التزام به ولایت فقیه، روحانیت و حمایت از مستضعفان بیشتر است.

نوع محتوای استفاده شده در فصل‌های کتاب مطالعات اجتماعی و پیام‌های آسمانی پایه هفتم طوری بوده که در کتاب مطالعات اجتماعی پایه هفتم، به مؤلفه‌های نفی سلطه، حمایت از مستضعفان، تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی و آگاهی به قانون اساسی بیشتر توجه شده است و در کتاب پیام‌های آسمانی پایه هفتم، به مؤلفه‌های ایثار و شهادت، نفی سلطه، التزام به ولایت فقیه، روحانیت و حمایت از مستضعفان بیشتر توجه شده است؛ بر این اساس، سایر مؤلفه‌ها مورد غفلت قرار گرفته‌اند.

در کتاب مطالعات اجتماعی پایه هشتم، میزان توجه به مؤلفه‌های ایثار و شهادت، التزام به ولایت فقیه، اعتقاد به امام خمینی، روحانیت، بسیج، حمایت از مستضعفان، تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی، مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم، آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی و آگاهی به قانون اساسی کمتر است و میزان توجه به مؤلفه‌های نفی سلطه، التزام به ولایت فقیه، مبارزه با تحجر و التقاط و تعهد به حفظ نظام

جمهوری اسلامی بیشتر است و در کتاب پیام‌های آسمانی پایه هشتم، میزان توجه به مؤلفه‌های مبارزه با تحجر و التقاط، التزام به ولایت‌فقیه، روحانیت، بسیج، تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی، مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم، آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی و آگاهی به قانون اساسی کمتر و میزان توجه به مؤلفه‌های ایثار و شهادت، نفی سلطه، اعتقاد به امام خمینی و حمایت از مستضعفان بیشتر است.

با توجه به جایگاه هویت انقلابی در شکل‌گیری شخصیت نوجوانان انقلابی، در کتاب مطالعات اجتماعی پایه هشتم به مؤلفه‌های نفی سلطه، التزام به ولایت‌فقیه، مبارزه با تحجر و التقاط و تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی بیشتر پرداخته شده است و در کتاب پیام‌های آسمانی پایه هشتم، میزان توجه به مؤلفه‌های ایثار و شهادت، نفی سلطه، اعتقاد به امام خمینی و حمایت از مستضعفان بیشتر از سایر مؤلفه‌ها است؛ زیرا در موضوعات دروس استفاده‌شده در کتاب‌های درسی، به‌طور متوازن به مؤلفه‌های هویت انقلابی پرداخته‌اند.

در کتاب مطالعات اجتماعی پایه نهم، میزان توجه به مؤلفه‌های ایثار و شهادت، نفی سلطه، التزام به ولایت‌فقیه، بسیج، حمایت از مستضعفان، تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی و مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم کمتر از میزان موردانتظار و میزان توجه به مؤلفه‌های مبارزه با تحجر و التقاط، اعتقاد به امام خمینی، روحانیت، آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی، آگاهی به قانون اساسی بیشتر از میزان موردانتظار است و در کتاب پیام‌های آسمانی پایه نهم، میزان توجه به مؤلفه‌های نفی سلطه، روحانیت، بسیج، تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی، مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم، آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی کمتر و توجه به مؤلفه‌های مبارزه با تحجر و التقاط، التزام به ولایت‌فقیه، اعتقاد به امام خمینی، حمایت از مستضعفان، مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم، آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی بیشتر است.

کم‌توجهی به گروهی از مؤلفه‌های هویت انقلابی در کتاب‌های درسی در مقام یکی از مهم‌ترین ابزارهای انتقال هویت انقلابی درخور تأمل است و با توجه به نتایج به‌دست‌آمده، میزان توجه به مؤلفه‌های ایثار و شهادت، نفی سلطه، التزام به ولایت‌فقیه، بسیج، حمایت از مستضعفان، تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی و مبارزه با تهاجم فرهنگی و جنگ نرم در کتاب مطالعات اجتماعی پایه نهم و مؤلفه‌های نفی سلطه، روحانیت، بسیج، تعهد به حفظ نظام جمهوری اسلامی، مبارزه با تهاجم فرهنگی و

جنگ نرم، آگاهی به وقایع و تاریخ انقلاب اسلامی در کتاب پیام‌های آسمانی پایه نهم، کمتر است و در این میان، تأکید می‌شود که طراحان و برنامه‌ریزان کتاب‌های درسی توجه بیشتری در انتخاب محتوای کتاب‌های درسی داشته باشند تا توجه به مؤلفه‌های هویت انقلابی در کتاب‌ها بیشتر باشد.

بیشترین توجه در دروس مطالعات اجتماعی و پیام‌های آسمانی به مؤلفه ایثار و شهادت است که در کتاب مطالعات اجتماعی پایه نهم دارای بیشترین فراوانی و در کتاب مطالعات اجتماعی پایه هفتم دارای کمترین فراوانی است. همچنین، کمترین میزان توجه مربوط به مؤلفه‌ی بسیج است که در کتاب مطالعات اجتماعی پایه هفتم دارای بیشترین فراوانی و در سایر کتاب‌ها دارای کمترین فراوانی است.

مؤلفه ایثار و شهادت در کتاب مطالعات اجتماعی پایه نهم و مؤلفه‌ی بسیج در کتاب مطالعات اجتماعی پایه هفتم دارای بیشترین فراوانی است؛ بر این اساس، به نظر می‌رسد در دوره‌ای که به باور بسیاری از متخصصان، دوره تکوین و شکل‌گیری هویت نوجوانان محسوب می‌شود و در شرایطی که بیشتر از سایر دوره‌های زندگی در معرض آشفتگی و بحران هویت قرار دارند و کمترین بی‌توجهی می‌تواند منجر به بروز رفتارهای بیگانه شود و آسیب‌های غیرقابل‌انتظاری را در پی داشته باشد، بر طراحی محتوا و موضوعات کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی و پیام‌های آسمانی متوسطه اول در جهت استفاده بیشتر از مؤلفه‌های هویت انقلابی تأکید می‌شود.

منابع

- آذر، عادل (۱۳۸۰). «بسط و توسعه روش آنتروپی‌شانون برای پردازش داده‌ها در تحلیل محتوا». فصلنامه علمی-پژوهشی دانشگاه الزهراء. سال یازدهم، ش ۳۷: ۱۷-۱.
- احمدی، سیروس (۱۳۸۶). «بررسی هویت ملی و ارتباط آن با برخی متغیرهای اجتماعی». مجله پژوهشی علوم انسانی. دانشگاه اصفهان. ش ۲۵: ۱۰۲-۸۷.
- امیری، حسن (۱۳۸۸). ترسیم هویت ایرانی در کتاب‌های ادبیات فارسی و تاریخ مقطع متوسطه ایران. پایان نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- انوری، حسن (۱۳۸۱). فرهنگ سخن، تهران: سخن.
- بیگدلی، زهرا (۱۳۸۹). بررسی سبک‌های تربیتی خانواده و اعمال عبادی دانش‌آموزان دختر سوم راهنمایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه الزهراء تهران.
- پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ نشر آثار رهبری (۱۴۰۱). «بیانات رهبری در دیدار معلمان در تاریخ

- ۱/۰۲/۲۱/۴۰۱، قابل دسترسی در <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=50226>.
- پروانه، فرهاد (۱۳۹۴). «بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های هویت اسلامی و انقلابی در کتاب‌های درسی تاریخ دوره تحصیلی متوسطه رشته‌های علوم پایه از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۸۸»، *فصلنامه مطالعات ملی*. سال شانزدهم. ش ۴: ۴۱-۵۸.
  - حاجی حسن، ملیحه؛ غفاری، زاهد (۱۳۹۷). «مؤلفه‌های رهبری امام خمینی در فرایند انقلاب اسلامی». *پژوهشنامه انقلاب اسلامی*. سال هشتم. شماره ۲۹: ۲۳-۴۳.
  - درزی کلایی، محمدرضا؛ آقاحسینی، علیرضا (۱۳۹۱). «جنگ تحمیلی و شکل‌گیری هویت جدید معنوی». *فصلنامه مطالعات ملی*. شماره ۳: ۳-۲۸.
  - زهیری، علیرضا (۱۳۸۹). *جمهوری اسلامی و مسئله هویت*. تهران: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی.
  - سفیری، خدیجه؛ غفوری، معصومه (۱۳۸۸). «بررسی هویت دینی و ملی جوانان شهر تهران با تأکید بر تأثیر خانواده». *فصلنامه پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه*. شماره ۲: ۲۸-۱.
  - شعاری‌نژاد، علی‌اکبر (۱۳۹۵). *فلسفه آموزش و پرورش*. ج ۸. تهران: امیرکبیر.
  - شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۸۹). *صورت مذاکرات تصویب قانون شورای عالی*. تهران: وزارت آموزش و پرورش.
  - صادق‌زاده، رقیه؛ منادی، مرتضی (۱۳۸۷). «جایگاه نمادهای هویت ملی در کتاب‌های درسی ادبیات فارسی و تاریخ دوره متوسطه». *نآوری آموزشی*. سال هفتم. شماره ۲۷: ۱۲۵-۱۳۶.
  - الطایی، علی (۱۳۷۸). *بحران هویت قومی در ایران*. تهران: نشر شادگان.
  - ظهیری‌نیا، مصطفی؛ بهروزیان، بهروز؛ عبدی‌الوار، علی‌رضا (۱۳۹۴). «تحلیل محتوای مؤلفه‌های مهارت اجتماعی در کتاب‌های جامعه‌شناسی دوره دوم متوسطه». *فصلنامه علمی-پژوهشی دانشگاه شاهد*. سال بیست و دوم. شماره ۶.
  - عابدینی بلترک، میمنت؛ میرشاه‌جعفری، ابراهیم (۱۳۹۲). «بررسی و تحلیل مؤلفه‌های آموزش صلح در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی». *مجله علوم‌تربیتی دانشگاه شهید چمران اهواز*. سال بیستم. شماره ۲: ۱۷۰-۱۵۱.
  - عبدالحی، رضا (۱۳۸۹). *تاریخ تاریخ در ایران*. تهران: نشر بین‌الملل.
  - علاقه‌بند، علی (۱۳۹۴). *جامعه‌شناسی آموزش و پرورش*. تهران: نشر روان.
  - فولادیان، مجید؛ رضایی بهرآباد، حسن؛ سوهانیان حقیقی، محسن (۱۳۹۹). «بررسی تحولات هویت جوانان ایرانی». *فصلنامه علمی مطالعات فرهنگ*. سال بیست و یکم. شماره ۴۹: ۱۷۹-۱۴۷.
  - کرجی، علی (۱۳۷۵). *اصطلاحات فلسفی و تفاوت آن‌ها با یکدیگر*. قم: دفتر تبلیغات اسلامی.
  - کوشا، محمدمهدی (۱۳۸۷). *دانستنی‌های سیاست، هویت*. تهران: وزارت علوم تحقیقات و فناوری، دفتر برنامه‌ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی.
  - مجتهدزاده، پیروز (۱۳۹۶). «دموکراسی و هویت ایرانی». *سالنامه سیاسی و اقتصادی*. بهمن و اسفند ۱۳۸۴. شماره ۲۲۱ و ۲۲۲: ۲۱-۱.
  - محمودی، سیروس (۱۳۹۷). «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و متوسطه اول از نظر توجه به مؤلفه‌های هویت انقلابی». *فصلنامه پژوهشنامه انقلاب اسلامی*. سال هشتم. شماره ۲۶: ۴۶-۲۹.
  - محمودی، سیروس (۱۳۹۸). «بررسی جایگاه هویت دینی و انقلابی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش». *نشریه علمی پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی*. سال بیست و هشتم. شماره ۱۸۲: ۱۵۹-۴۷.
  - محمودی، سیروس؛ ایمانی‌فر، حمیدرضا (۱۳۹۸). «تبیین نیازهای معرفتی دانشجویان در حوزه هویت دینی و انقلابی از منظر مدرسین دانشگاه‌های شهر شیراز». *فصلنامه علمی تخصصی رهیافت فرهنگ دینی*. سال دوم.

شماره ۷: ۱۶۷-۱۴۵.

- ملکی، حسن (۱۳۹۹). *مبانی برنامه‌ریزی درسی آموزش متوسطه*. تهران: سمت.
- میرحیدری، مریم؛ غفوری، محبوبه؛ بیچرانلو، عبدالله (۱۳۹۳). «ارزیابی مؤلفه‌های ایرانی-اسلامی و انقلابی در وب‌گاه‌های دانشگاه دولتی تهران». *فصلنامه فرهنگ در دانشگاه اسلامی*. سال چهارم. شماره ۲: ۱۹۸-۱۷۲.
- میرشاه جعفری، سید ابراهیم؛ حشمتی‌فر، لیلا (۱۳۹۷). «تحلیل محتوای کتاب‌های پیام آسمانی دوره اول متوسطه براساس مؤلفه‌های هویت دینی». *فصلنامه مطالعات ملی*، سال نوزدهم. شماره ۲: ۸۳-۹۶.
- نیلکس، ادری و هاوارد (۱۳۸۱). *راهنمای عملی برنامه‌ریزی درسی*. ترجمه داریوش دهقان. تهران: انتشارات قویانی.
- Alrasheedi, G (2019). "Weekend Islamic schools in Europe". *Challenges and Means of development*, 10(1): 6-21
- Cote, J, & E. Levine, C. (2018); "Identity Formation", *Agency and Culture*, New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates, PP 17-43.
- Hans, S (2012); *Fleeing Identity: Toward a Revolutionary politics if Relationship*.
- Van der Nol, J & Rohmann, A & Saroglou, V (2018); "Societal Level of Religiosity and Religious Identity Expression in Europe", *Journal of Cross-Cultural Psychology*, Volume: 49 issue: 6, page(s): 975-959.